

Gozdarstvo in varstvo okolja

Ob novem programu podiplomskega študija varstva okolja na Univerzi v Ljubljani

Boštjan ANKO*

V začetku sedemdesetih let je eksploata-torski profil severnoameriškega gozdarstva prvič močneje trčil ob novi val ekološke ozaveščene javnosti. V taki klimi je bila beseda »gozdarstvo« – vsaj za glasno manjšino – domala psovka in v takem trenutku je imel F. Mergen, dekan najsta-rejše ameriške gozdarske fakultete Yale of Forestry pogum in modrost, da je ime in vsebino dela šole razširil tudi na študij okolja. Pogum predvsem v tem, da se je uprl tradicionalistom, ki so ljubosumno ču-vali cehovsko zaprtost elitne šole in jo tudi finančno močno podpirali, modrost pa v tem, da je zaznal znamenje časov in gozd ter gozdarstvo prepričljivo povezal z oko-ljem in skrbjo zanj. To mu je uspelo. S tem, da je ohranil gozdarsko jedro vsebine in profila šole, ni izgubil naklonjenosti in pod-pore »konsekvativcev«, hkrati pa je šolo in stroko spravil v povsem novo orbito, kjer sta se srečali z množico robnih področij in dotlej neodkritih naravnih zaveznikov gozdarstva. Poteza se je obrestovala tudi s povsem praktičnih vidikov – dotacij šoli.

Naša situacija se od yalske seveda močno razlikuje, ima pa z njo skupni vsaj dve stvari: tudi pri nas je beseda »gozdar-stvo« postala psovka in tudi pri nas kaže, da bo rešitev ne le šole, ampak vse stroke ne v zapiranju in krčevitem ohranjanju sta-rega, ampak v širokem odprtju navzven – ne da bi pri tem žrtvovali gozdarsko bistvo in vse tisto, kar je bilo v naši tradiciji dobrega.

Yalski primer je bil med prvimi, če ne celo prvi in je nakazal trend: Na lanski konfe-renci o gozdarskem šolstvu, ki so jo v

Viterbu (Italija) soorganizirali FAO, IUFRO, Svetovna banka za razvoj itn. je bila ena glavnih ugotovitev, da se vse več gozdar-skega šolstva širi (tudi v naslovih šol) na področja naravnih virov, okolja, varstva okolja, obnovljivih virov. Logika teh procesov v sodobnem kontekstu je neizpodbitna in o taki potezi smo navsezadnje razmišljali tudi že na Oddelku za gozdarstvo Biotehni-ške fakultete v Ljubljani. Poleg misli o dolgo-ročni (pre)orientaciji šole k takim razmišlja-njem navajajo tudi podatki o zmanjšanem zanimanju za vpis za študij gozdarstva – na vseh stopnjah. Upajmo, da gre le za prehodno krizo, ki jo je mogoče pripisati trenutni gonji proti gozdarski službi, obsež-nim in še negotovim reorganizacijskim procesom v stroki in že gotovim viškom kadrov.

Ob tej prehodni krizi pa gozdarstvo ne bi smelo spregledati, da se istočasno tudi pri nas vse bolj krepi področje skrbi za okolje,

- ki je gozdarstvu po svojemu bistvu zelo blizu,

- ki je aktualno, da ne rečemo »moder-no«, in uživa velik javni ugled,

- ki se profesionalizira,

- ki se institucionalizira in

- ki z nastajanjem Zakona o varstvu okolja dobiva pravno osnovo za svoje delo-vanje in razvoj.

To je le nekaj najočitnejših značilnosti dogajanj na tem področju.

Možnosti za svoje uveljavljanje na tem na novo odkritem področju so odkrile naj-različnejše stroke in na križarskem bojnem vozu se je pod geslom »varujmo okolje« znašla tudi čudna družčina dovčerajšnjih (in še današnjih) uničevalcev in žrtev, brez-brižnežev in ignorantov, trgovcev in donki-hotov. Zato niti ne preseneča, če so mno-gim med njimi predstave o osnovnih pojmih,

* Prof. dr. B. A., dipl. inž. gozd., Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo, 61000 Ljubljana, Večna pot 83, Slovenija

kot npr. »ekologija«, »ekosistem«, »okolje« ali »varstvo okolja«, »varstvo narave« ali »varstvo naravne dediščine« nekam meglene – s tem pa tudi cilji njihovega združevanja pod tem zelenim praporom.

V njihovih vrstah je opazna odsotnost prvih nosilcev tovrstnega ozaveščanja pri nas. Ali je torej med njimi prostor tudi za gozdarstvo? Odgovor je vsekakor pritrdilen. Vsaj trije razlogi govorijo za to.

1. Gozd je pomemben del okolja in njegova usoda je vse očitneje povezana z usodo našega okolja.

2. Misel o varovanju okolja se kot rdeča nit vleče skozi najrazličnejše vidike gozdarstva – od osnovnih doktrin trajnosti in mnogonamenskosti do šolstva, raziskovalnega dela, zakonodaje itn.

3. Gozdarstvo obravnava objekt svojega dela s trojnega vidika: biološkega, tehničnega in družbenega – kar je v obravnavanju celotnega okolja še nedosežen cilj.

Prežetost z okoljevarstveno idejo in tudi njeno praktično izvajanje bi morala zagotoviti gozdarstvu v tej zeleni družbi ne le mesto, ampak tudi pomembno vodilno vlogo. Žal temu ni tako: okoljevarstvene sestavine gozdarstva smo jemali preveč za samo po sebi umevne – premalo smo jih izpostavljali pred lastno stroko in javnostjo. Zato nam to pomembno prvenstvo danes odjedajo najrazličnejši prišleki, ki smo jih še do včeraj gledali na drugem bregu. Še en primer gozdarske neokretnosti in nesposobnosti, da stroka vnovči vsaj neizpodbitna dejstva?

Če naj bi gozdarstvo skušalo obstoječe stanje spreminjati sebi v prid in se tudi v javnosti uveljaviti kot okoljetvorna in okoljevarstvena dejavnost, se bo to moralo dogajati vsaj na štirih glavnih področjih, tj. v zakonodaji, šolstvu, raziskovalnemu delu in operativni organizaciji.

Takih miselnih premikov v nastajajoči sektorski zakonodaji žal ni zaslediti, čeprav bi bil ravno tu prodor verjetno najlažji in najučinkovitejši. Prezaposleni z bojem za odkazovalsko kladivo spregledujemo nove možnosti razvoja, ki bi nam na koncu morda vrnille tudi kladivo... Tudi naši odzivi na nastajajoči Zakon o varstvu okolja so bili mlačni.

Z zakonodajnimi opredelitvami je nepo-

sredno povezana tudi zaenkrat sicer še negotova operativna organizacija stroke, ki še naprej predvideva, da bomo preganjali le drobne tatove, nemočni pa ostajali pred tistimi, ki nam uničujejo tisoče hektarov gozda. Kaj se bo zgodilo z gozdnim prostorom in gozdom samim (p)ostaja skrb in domena drugih. Ali bomo res dopustili izgubo svoje strokovne suverenosti v gozdu samem?

Podobno se nam ne piše nič dobrega na raziskovalnem področju, če ne bomo uspeli javnosti prikazati gozda kot pomembne sestavine okolja in gozdarstva kot (potencialno) pomembne okoljevarstvene dejavnosti. Dosedanji, mnogokrat do ohlapnosti uhojeni načini financiranja raziskovalnega dela minevajo, v novih bo okoljevarstvena nota brez dvoma deležna večjega posluha, čeprav bo konkurenca med predlaganimi raziskovalnimi projekti gotovo večja, kot je bila doslej.

V nadaljevanju navajam nekaj misli o možni vlogi in prispevku gozdarskega univerzitetnega šolstva k močnejši uveljavitvi gozdarstva na okoljevarstvenem področju. To področje je v tem smislu posebej pomembno:

- ker lahko predvsem dolgoročno vpliva na miselne premike na vseh področjih stroke,

- ker je na njem mogoča velika mera strokovne avtonomnosti,

- ker ne bi smelo biti (vsaj neposredno) obremenjeno od trenutnih stanj,

- ker gozdarstvo vodi v stike z drugimi disciplinami, kar lahko pomeni le obojestransko korist.

Brez pretirane samohvale je mogoče reči, da vsaj na obeh slovenskih univerzah ni študijskega področja, ki bi bilo bolj okoljevarstveno naravnano kot je prav gozdarstvo. Resnične prežetosti z okoljevarstveno mislijo ne more zagotoviti le nekaj predmetov, ki jih predavajo izposojeni profesorji. Vpletenost te misli v vsako področje gozdarske stroke ne prihaja iz nekega modnega navdušenja, ampak le iz strokovne filozofije, ki se je preverjala v stoletni tradiciji.

Gozdarstvo se zaveda, da so tudi na tem področju razlike med teorijo in prakso, ki pa zvečine niso nastale iz subjektivnih sla-

bosti, ampak prej iz dejstva, da je bila stroki (ne brez njene lastne krivde) v preteklosti vsiljena vloga dobavitelja (lesne) surovine, ki je povrh morala poslovati še po ekonomskih načelih, hkrati pa solidno podpirati marsikatero proizvodno verigo.

Gotovo v pogledu varstva okolja ni vse idealno tudi v naših študijskih programih, ki pa jih mirne duše lahko postavimo ob bok kateri koli gozdarski fakulteti. Poleg tega jih stalno bogatimo in dooblikujemo. Najboljši dokaz gozdarske okoljetvorne naravnosti pri nas pa so prav naši gozdovi – njihova ohranjenost (kolikor je bila odvisna od nas) in v njih opravljeno strokovno delo, ki nam ga niti v teh časih ne more odrekati nihče.

Ko je torej novembra 1990 tedanji Republiški sekretariat za varstvo okolja in urejanje prostora dal pobudo za oblikovanje (novih) študijskih programov s področja varstva okolja na obeh slovenskih univerzah, je bil Oddelek za gozdarstvo na Biotehniški fakulteti prvi in edini, ki je v predvidenem roku tak program tudi pripravil. Pri oblikovanju programa smo izhajali iz naslednjih predpostavk:

1. Varstvo okolja ni nikakršna samostojna naddisciplina, ampak je lahko le integralni del sleherne človekove dejavnosti, ki (ne)posredno vpliva na okolje. Zato je tudi študij varstva okolja lahko le logična nadgradnja dodiplomskega izobraževanja in ga je ob vsej kompleksnosti področja mogoče izvajati le v podiplomski obliki.

2. Na Univerzi v Ljubljani posebnega študija s tega področja doslej nismo imeli. Delna, a ne povsem ustrezna izjema sta močno enodisciplinarno orientirani magistrski študij »Pokrajinska ekologija in varstvo geografskega okolja« na Geografiji in predmet »Ekologija in varstvo okolja« v izbirni smeri »Sistematika in ekologija« v programu magistrskega študija biologije. Z organiziranim študijem varstva okolja torej zaostajamo za univerzami v razvitem svetu za 10–15 let in zato lahko uporabljamo njihove izkušnje, ki pa niso nujno v celoti prenosljive v naše družbeno in naravno okolje.

3. Na področju varstva okolja močno zaostajamo tudi v vseh drugih pogledih. Temu je predvsem kriva zgrešena polpretekla razvojna naravnost Slovenije. Zato

nimamo opredeljenih potreb po kadrih s tega področja, niti nam ni jasno, kakšnih strokovnih profilov naj bi ti strokovnjaki bili. V takem položaju naj bi bil poudarek na širini izobrazbe.

4. Podiplomski študij bi moral biti razvit v naslednjih oblikah:

- študij specializacije,
- študij magisterija,
- študij doktorata,
- postdoktorski študij,
- svobodnejše oblike študija za strokovnjake – praktike.

5. Določene ozko specializirane profile na tem področju bi bilo verjetno racionalneje šolati v tujini.

Prvi program, ki smo ga na Oddelku za gozdarstvo izoblikovali na teh izhodiščih, je bil zasnovan zelo široko. Namenjen je bil diplomantom katerega koli visokošolskega študija in naj bi obsegal poleg sklopa (treh) predmetov, ki naj bi bil predvidoma obvezen, še:

- biološki sklop (devetih) predmetov,
- družboslovni sklop (dvanajstih) predmetov,
- tehnološki sklop (devetih) predmetov in
- varstveno-aplikativni sklop (osmih) predmetov.

Izbor predmetov iz slednjih štirih sklopov naj bi bil v določenem obsegu in ob mentorjevem svetovanju svoboden – skladno s kandidatovo predizobrazbo in predvidenim področjem dela. Ob čudnem spletu okoliščin, ki so simptomatične za stanje stvari pri nas našploh, ta predlog ni bil ustrezno obravnavan ne na fakultetni, ne na univerzitetni ravni. Posebej na ravni biotehnik je bilo naravnost boleče spoznanje, kako malo (ali nič) skupnega imajo posamezni oddelki, ki predstavljajo posamezne discipline. Ne združi nas niti skrb za skupno okolje, na čigar sestavinah so naše dejavnosti v marsičem zasnovane.

Že lanskega decembra je delovna skupina, ki jo je imenovala Univerza, izdelala program, oziroma konceptualni okvir za organizacijo izobraževanja iz varstva okolja, ki je – čeprav morda ne najbolj posrečen – po številnih usklajevalnih sestankih obveljal in ga je 17. junija 1991 sprejel tudi

znanstveno-pedagoški svet Univerze v Ljubljani.

Program izhaja iz predpostavke, da sta glavna problema, ki ogrožata naše okolje, urbanizacija in onesnaževanje in da je rešitve iskati v sorazmerno ozko usmerjenih specializacijah.

Predložen program obsega 450 ur (z diplomsko – magistrsko nalogo vred), kar je v primerjavi s siceršnjim obsegom magistrskega študija pri nas, še bolj pa v tujini, malo. Vpis se vodi na Univerzi, ki podeljuje tudi diplome (torej diplom ne podeljujejo fakultete).

Program obsega:

1. Blok predmetov skupnih osnov:

- Filozofija in sociologija okolja
- Ekologija
- Ekonomika okolja
- Pravo okolja
- Osnove medicinske ekologije
- Globalni učinki onesnaževanja.

2. Devet tematskih sklopov, ki so jih za svoja področja predložile posamezne fakultete oziroma oddelki (vsak sklop vsebuje 6–12 predmetov, ob vsakem sklopu navajamo tudi ime koordinatorja in visokošolske ustanove.

– Kemija okolja in tehnologija (prof. dr. J. Marsel, FNT)

– Varstvo voda (prof. dr. M. Rismal, FAGG)

– Urbanistično prostorsko načrtovanje (prof. dr. A. Pogačnik, FAGG)

– Zdravstveno varstvo delovnega in življenjskega okolja (prof. dr. S. Modic, Medicinska fakulteta)

– Higiena prehrane (ev. prof. dr. M. Milohnoja, Veterinarska fakulteta)

– Naravni ekosistemi (prof. dr. B. Anko, BF – Oddelek za gozdarstvo)

– Varstvo tal (prof. dr. Lobnik, BF – Oddelek za agronomijo)

– Ekološko prijazne tehnologije (prof. dr. P. Novak, Fakulteta za strojništvo)

– Sociologija okolja (prof. dr. A. Kirn, FSPN)

3. Individualni predlogi predmetov ali ciklusov, npr.:

– Ekologija in upravljanje populacij divjadi

– Ekološki dejavniki in zdravje divjadi

– Varstvena tehnika

– Varstvo pred hrupom

– Delovno okolje kot sestavina okolja.

Vsak kandidat naj bi sporazumno z mentorjem vpisal po štiri predmete iz skupnih osnov v skupnem obsegu 80 ur, pet predmetov izbranega tematskega sklopa v skupnem obsegu 150–160 ur, in tri izbirne predmete v skupnem obsegu 60–70 ur. Približno 150 ur je torej predvidenih za diplomsko delo.

Upajmo torej, da smo dobili program podiplomskega študija varstva okolja tudi na ljubljanski univerzi. Marsikaj bi mu bilo mogoče očitati – predvsem, da je v njegovi zgradbi prvotno problemsko orientacijo (varstvo voda, tal, zraka, ravnanje z odpadki, varstvo pred hrupom) zamenjala orientiranost po izvajalcih, ki so v razpravah bolj ali manj odkrito in agresivno branili svoje domene in splošni status quo. Resna opomba velja tudi neprimerljivo majhnemu fondu ur, ki ga študij obsega; vendar bi lahko rekli, da je v tem trenutku najpomembnejše, da tak študij imamo in da moramo vsi, ki nas usoda našega okolja resnično skrbi, skušati pošteno poprijeti, da bo študij zaživel – pa naj ga obrusi praksa.

Za gozdarstvo je najpomembnejše, da se kljub v začetku večjim ambicijam v programu vendarle pojavlja s tematskim sklopom »Naravni ekosistemi«. Ta sklop obsega osem predmetov, pri katerih bodo poleg navedenih izvajalcev zvečine sodelovali še drugi sodelavci:

– Krajinska ekologija (B. Anko)

– Gospodarjenje s povirji in svetom nad gornjo gozdno mejo (B. Anko)

– Nega naravnih ekosistemov (D. Mlinšek)

– Načrtovanje v naravnih ekosistemih (F. Gašperšič)

– Ohranitev biološke pestrosti v gozdnatem okolju (S. Horvat-Marolt)

– Interpretacija ekoloških podatkov (M. Kotar)

– Naravnemu okolju prilagojene tehnologije (M. Lipoglavšek)

– Vrednotenje obnovljivih naravnih virov (I. Winkler)

– Prostorsko-ekološki monitoring in zasnova krajinskih informacijskih sistemov (M. Hočevar).

Kot kažejo že sami naslovi predmetov, ta program nikakor ne posega v siceršnji specialistični ali magistrski študij gozdarstva, pač pa celotni gozdarski podiplomski študij pomembno zaokroža, univerzalno veljavnost sodobne gozdarske teorije in prakse obravnavanja obnovljivega naravnega vira širi na (formalno) nova področja in našo gozdarsko doktrino sooča z drugimi dejavnostmi na izobraževalnem, raziskovalnem in operativnem nivoju. Zaradi svoje univerzalnosti naj bi bil namenjen ne le gozdarjem, ampak vsem visokošolskim diplomantom, ki bi se posebej želeli posvetiti delu z obnovljivimi naravnimi viri. To bi pač vodilo k večji afirmaciji gozdarstva. Ne bi pa smeli prezreti možnosti, ki jih novi program študija odpira zlasti perspektivnim gozdarskim strokovnjakom, ki bi bili priprav-

ljeni podati se na to novo, dinamično in izzivov polno delovno področje.

Kot stroka in kot posamezniki bi morali biti zainteresirani, da se čimprej uveljavimo na področju varstva okolja. Tu ne gre morda za reševanje trenutnih kadrovskih ali strokovno-perspektivnih zadreg posameznikov, ampak predvsem za pomemben korak v iskanju nove identitete gozdarstva kot sodobne okoljetvorne in okoljevarstvene discipline.

Študij varstva okolja naj bi bil razpisan že to jesen. Kljub splošno neugodnim razmeram – ali pa prav zato – ostaja dovolj časa za razmislek, pogovore in za odločitve. Upati je, da se bo stroka izkazala dorasla novemu izzivu in na novi študij usmerila vsaj nekaj najboljših mladih strokovnjakov.

O gospodarjenju z gozdovi v slovenski literaturi

Danes pravijo, da »velike teorije pri gospodarjenju z gozdovi pač ne potrebujemo«, da je družbena lastnina ovira pri razvoju in da gozdarska stroka pravzaprav kmetu ni potrebna, saj je navezanost na zemljo zadostna.

Ko se bodo razmere zakonsko uredile (tako ali drugače), si bo moral slovenski gozdar najti znova samozaupanje, ki je (tudi) potrebno pri uspešnem delu z gozdom. Morda ga bo del našel tudi v slovenski literarni klasiki, Levstikovem Popotovanju iz Litije do Čateža (Mladinska knjiga, 1978, str. 43), kjer že na tretji strani piše o takratnem stanju gozdov naslednje:

»... Saj se precej pozna, da ni kmetova, ker je gosta in lepa. Kmetu ne dela nobena stvar tolikega nepokoja, kakor lep, zaroden les. Nima prej miru, da ga izpridi; zato je pa dandanes povsod že tako malo drv. Prejšnje čase je bila marsikje dana pravica na grajskem sekati za domačo potrebo; tudi lastne gozde so imeli. Ali kako se je

ravnalo! Povenil je, potlej pa pustil, naj segnije na mestu, če se mu je le zdelo, da klada ne pojde rada na dvoje. Še celo, kadar je šel zelenje obirat, ako je naletel na dolgo bukev omladnih vej, kaj je storil, če ni mogel ali hotel nanjo? Da le ni bila predebela, posekal jo je zavoljo koša mladik. Videl sem nekdanj Laha, ki je bil zalezal visoko na okleščeni lepi smreki vranje gnezdo. Ker ni mogel do njega, hotel je po vsi sili drevo izpodrobiti. Ravno tako grdo se je pri nas delalo. Dejali so: »Drvo ne bo nikoli pomanjkanja. Pa že zdaj mora na kupilu kuhati in greti se skoraj vsa spodnja dolenska stran. Pa kaj šele bo?...«

Upam, da zaradi takšnega pisanja Frana Levstika ne bodo razglasili za socialrealista, in ga izrinili iz slovenske literarne zgodovine. V zagovor mu lahko štejemo, da je bil odstavek napisan mnogo pred danes neprijubljenim obdobjem...

Edo Kozorog